

sic de aliis: illa ergo causalis non est vera in genere causæ formalis proprie, sed tantum in genere causæ objectivæ, seu finalis, quæ dici solet forma extrinseca per modum termini, et ideo non sequitur bonitatem quæ est in actu exteriori, vel generaliter in objecto, denominare actum formaliter bonum, sed ad summum bonitatem actus interioris sumi ex ordine ad bonitatem objecti, seu finis, et circumstantiarum, ut sigillatim inferius dicemus.

SECTIO III.

Quid sit hæc bonitas formalis et moralis in actu interno.

1. *Prima sententia.* — Prima sententia est, bonitatem hanc nihil esse præter collectionem omnium circumstantiarum, seu conditionum, quæ secundum rectam rationem necessariæ sunt, ut actus interior simpliciter et absolute denominetur bonus. Refertur pro hac sententia Scotus, in 2, d. 40, quo loco eam declarat per proportionem ad bonitatem naturalem uniuscujusque rei, quæ nihil aliud est quam collectio perfectionum omnium quæ tali rei, juxta naturam ejus, debentur. Quomodo etiam divus Thomas 1, 2, quæst. 18, art. 1, videtur explicare bonitatem actus moralis, scilicet per hoc quod habeat plenitudinem essendi: sic ergo in actu voluntatis plenitudo ejus consurgit ex hoc quod habeat objectum, et omnes circumstantias sibi debitas: unde si hæc omnia habeat, est bonus, si aliquo istorum caret, est malus: signum ergo est bonitatem ejus in hac integritate, seu collectione consistere.

2. Hæc tamen opinio vel falsa est, vel improprie et insufficienter explicat quod inquiremus. Duobus enim modis intelligi potest collectionem objecti et circumstantiarum esse bonitatem actus voluntatis: primo formaliter: quo sensu est plane falsum, quia, ut paulo antea dicebam, objectum non est forma efficiens formaliter actum voluntatis, sed est, vel causa extrinseca finalis, vel terminus habitudinis actus ad ipsum: eadem autem ratio est de circumstantiis, quia hæc non conferunt propriam bonitatem et honestatem actui interiori, nisi quatenus sunt aliquo modo volitæ, atque adeo quatenus aliquo modo participant rationem objecti: ergo per se non formaliter afficiunt actum, sed sunt tantum causa alicujus habitudinis actus ad ipsam: loquor autem de circumstantiis objecti, nam de aliis quæ circumstant ipsam actum secundum se est alia

ratio, ut videbimus. Secundo modo posset hæc sententia intelligi causaliter, et ita est impropria locutio, quia bonitas non est collectio objecti et circumstantiarum, sed resultat, seu oritur ex objecto et fine debitis circumstantiis affecto: et hic sensus est verus, ut postea videbimus, sed non sufficiens ad rem, de qua agimus, explicandam, quia non inquiremus unde oriatur bonitas, sed quid in se sit.

3. *Secunda sententia.* — Secunda sententia est, hanc bonitatem consistere in conformitate ad legem, quam indicant aliqui auctores statim citandi. Et potest in hunc modum suaderi, nam quidquid habeat actus voluntatis, seclusa hæc conformitate, non est bonus, qua posita, est bonus: ergo signum est hanc bonitatem in hac conformitate consistere. Antecedens patet, nam etiam ipse amor Dei, qui videtur maxime bonus per se, si fiat contra præceptum, ut, verbi gratia, si Deus mihi nunc prohiberet ne exercerem amorem ejus, et nihilominus ego amarem, ille amor esset malus hic et nunc, quia non est conformis legi: unde etiam fit ut idem actus per solam mutationem legis fiat de bono malus, vel e contra, manens immutatus in aliis omnibus, ut si quis velit comedere carnes nunc tempore prohibito, illa volitio est mala: si autem tollatur prohibitio, poterit esse bona: ergo signum est totam bonitatem esse in prædicta conformitate. Confirmatur tandem, quia hæc conformitas, aliqua bonitas est, et est propria actus moralis ut moralis est, imo sola videtur illi propria, nam si qua alia bonitas reperiri potest in actu interiori, illa poterit esse in illo, etiamsi liber non sit, ut in actu amoris Dei reperitur tota illa rectitudo quæ intelligi potest in ordine ad objectum, etiamsi necessario fiat, et moralis non sit: conformitas autem ad legem non potest esse nisi in actu morali, quia nullus alius potest cadere sub præceptum: ergo illa conformitas est propria omnino bonitas moralis.

4. *Hujus sententiæ sensus unus expeditur.* — Hæc sententia dupliciter potest intelligi, primo de conformitate quasi fundamentali, seu ex parte objecti, ita ut ille actus dicatur conformis legi, quia tendit in tale objectum, quale est præscriptum a lege, aut quia tendit in ipsam conformitatem cum lege tanquam in quoddam objectum bonum. Et hic sensus licet non sit formalis et proprius, est tamen verus, quamvis non eodem modo ad omnem bonitatem possit applicari, ut ex dicendis constabit, nam in hoc sensu hæc sententia coincidit cum nostra, vel est quædam pars illius: non est

autem hic sensus intentus ab auctoribus hujus sententiæ.

5. *Secundus sensus impugnatur.* — Secundo modo intelligi potest de convenientia propria et formali inter ipsum actum voluntatis, et legem, id est, de denominatione seu relatione, quæ in nostro actu inde resultat. Et in hoc sensu existimo sententiam esse falsam, primo quia hæc bonitas moralis secundum se abstrahit a lege proprie sumpta pro præcepto superioris, nam imprimis multi sunt boni actus interni, qui non sunt præcepti, quod si quis extendat nomen præcepti ad consilium, vel certe respondeat, quamvis non omnes actus sint præcepti quoad exercitium, omnes tamen esse præceptos quoad specificationem, seu quoad modum quo debent fieri si fiunt: adhuc est extra rationem bonitatis moralis, ut hoc sit lege præscriptum, nam per se sufficere posset ipsa natura talis actus, vel objecti, nam velle dare eleemosynam, aut loquendo, velle dicere verum, per se et natura sua est actus virtutis per se sufficiens ad bene efficiendum operantem, etiamsi per impossibile nullus esset superior qui legem ferret. Quod potest ita explicari, hæc enim lex potest intelligi aut in divino judicio, quo Deus judicat hunc actum ita esse faciendum, ut sit honestus (quam multi putant esse legem æternam) et tunc non ideo actus est talis, quia Deus judicat debere esse talem, sed e contrario, potius Deus ideo judicat illum actum debere esse talem, quia hæc est ratio et natura ejus: ita honestas talis actus non consistit in conformitate ad illam legem, sed potius objective supponitur in illo, ut judicium illud ferri possit. Vel intelligitur hæc lex in voluntate divina qua vult obligare homines ad sic operandum: et hæc cum sit posterior ratione illo judicio, multo magis supponit honestatem in re præcepta, quam illud judicium: vel denique intelligitur illa lex in nostra ratione, et de hac multo magis procedit ratio facta, quia, ut D. Thomas ait 1, 2, quæst. 19, a. 2, ad 1, ratio naturalis non habet rationem legis, nisi prout est participatio legis æternæ et illam applicat.

6. Sed dices hunc discursum solum habere locum in actibus qui dicuntur præcepti quia honesti, non vero in aliis, qui sunt honesti quia præcepti: ergo saltem in his consistit prædicta formalis honestas in prædicta conformitate ad legem positivam, vel divinam, vel humanam. Sed contra hoc ampliatur magis ratio facta, nam vel lex præcepit voluntatem, quæ per se et sine lege posset esse ho-

nesta, ut si nunc Deum præcipiatur amare, et tunc lex non dat actui honestatem, sed dat necessitatem exercendi talem honestatem, et hoc est frequentius in legibus præcipientibus actus humanos: vel interdum mandat lex actum de se indifferentem non solum quoad necessitatem, sed etiam quoad honestatem, et tunc actus non erit bonus ob solam conformitatem materialem ad legem (ut sic dicam), sed ob formalem, objectivam seu finalem, et tunc erit actus bonus ex habitudine ad finem, seu objectum, non vero ad legem, nisi quatenus sumitur pro objecto.

7. *Declaratur amplius ratio excludendo unum modum conformitatis ad legem.* — Declaratur, nam duobus modis potest intelligi actus conformis legi, vel propter immediatam habitudinem, seu relationem quasi similitudinis, quæ resultat inter actum et legem positam extremis: et hanc voco conformitatem quasi materialem, quia potest esse in actu præter intentionem operantis, imo præter scientiam, seu cognitionem, nam si quis ignorans hodie esse diem festum audiat Missam, revera implet præceptum, et in actu ejus est prædicta conformitas ad præceptum, quamvis neque ipse illam intendat, neque cognoscat: et hanc conformitatem dico non sufficere ad bonitatem actus: primo quidem non sufficit, quia bonitas formalis non est in voluntate, nisi sit voluntaria, non utcumque, sed directe, ut infra dicam, aut per modum objecti, aut saltem per modum actus, quia voluntate aut peccatur, aut recte vivitur, sed prædicta conformitas non est voluntaria: ergo ut sic, non reddit actum bonum. Secundo non sufficit, quia actus malus, vel indifferens potest habere hanc conformitatem, nam si quis faciat quoad substantiam id quod ei præcipitur, est conformis legi ad servandam illam, et tamen fieri potest ut aliunde peccet in eo actu.

8. *Deinde excludendo modos alios conformitatis.* — Alia ergo est conformitas formalis, quæ esse potest variis modis. Primo modo ex parte finis, quia scilicet operans non solum facit quod præceptum est, sed etiam oportet ipsius præcepti finem, quem necesse est esse bonum, nam si lex interdum præcepit actum indifferentem ex objecto, necesse est ut saltem præcipiat ob bonum finem, alias non esset lex honesta, nec rationabilis: tunc ergo actus poterit esse bonus ex tendentia ad talem finem, ex qua inde resultat alia conformitas relativa ad legem. Secundo modo ex parte objecti proximi habentis honestatem objectivam rationi

legis in aliqua specie virtutis, ut quando lex determinat in ipsa materia medium virtutis, ut, verbi gratia, justitiæ, vel temperantiæ, et tunc actus si versatur circa tale objectum ut sic, poterit esse bonus formaliter: sed illa bonitas intrinsece consistit in habitudine ad objectum, non vero ad legem, nisi quatenus aliquo modo se tenet ex parte objecti, immutando illud moraliter: inde vero poterit resultare alia conformitas relativa ad legem, quæ adhuc dici potest aliquo modo materialis, quatenus, ut sic, non est intenta ab operante. Tertio et ultimo potest esse hæc formalis conformitas, si ipsa ut sic, sit ab operante directe intenta, ut cum aliquis vult operari ut se subiciat legi, et tunc poterit quidem voluntas esse bona ex hoc motivo, tamen jam tunc respicit legem, seu conformitatem ad illam ut objectum: unde bonitas inde sumpta non est communis omni actui bono, sed est specialis virtutis obedientiæ, et ideo dici non potest rationem formalem bonitatis ut sic, consistere in hac conformitate. Possunt præterea hic adjungi aliæ rationes, quibus supra, disputatione secunda, sectione secunda, a n. 5, ostendi bonitatem objectivam non posse consistere in hac conformitate ad legem, nam est fere eadem ratio, et statim addemus multa.

9. *Tertia sententia.*—Tertia sententia non est multum dissimilis præcedenti, quæ ponit hanc bonitatem in conformitate ad rationem rectam, quæ videtur placere Scoto in 1, d. 17, quæst. 3, § *Quantum ad istum articulum*, et juxta hoc videtur exponere primam sententiam supra citatam, in n. 1, quam alibi sæpe indicat: dicit enim bonitatem actus esse conformitatem ejus ad rationem rectam plene dictantem de omnibus quæ convenire actui possunt. Similia fere repetit in 2, d. 7, ubi etiam Gabriel, quæst. 1, in principio, et in 3, d. 36, Gregorius, in 3, d. 26, quæst. 1, Durandus, d. 38, quæst. 1, n. 7, Almainus, tract. 1, Moral., c. 13 et 14, Conradus 1, 2, quæst. 18, art. 5, ubi D. Thomas videtur huic sententiæ favere, et quæst. 64, art. 3, quæst. 1, de Verit., art. 2, quæst. 1, de Virtut., a. 3, et sæpe alibi. Fundamentum est, quia tota bonitas voluntatis pendet ex judicio rationis, adeo ut stante eodem actu voluntatis, ob solam mutationem judicii, mutetur actus de bono in malum, ut si quis existimas hodie esse diem dominicam, carnes vellet comedere, erit actus bonus, et tamen si advertat esse diem sabbati, et perseveret in eodem actu voluntatis, erit malus: ergo signum est totam bonitatem illius actus

consistere in conformitate ad judicium: et ratio a priori esse videtur, quia res non dant bonitatem voluntati, ut sunt in se, sed ut judicantur practice a ratione, quia recta ratio est regula voluntatis: ergo bonitas voluntatis consistit in conformitate ad suam regulam.

10. Hæc opinio potest habere varios sensus, nam primo considerari potest ratio ut habet vim legis respectu voluntatis: et in hoc sensu hæc opinio coincideret cum præcedenti, unde nihil in eo sensu addendum est. Secundo potest considerari ratio ut manifestans, et proponens objectum, seu ut judicans ipsummet actum voluntatis utrum hic et nunc bonus sit, vel malus: et hinc potest resultare duplex conformitas in voluntate respectu rationis, una enim conformitas est quasi similitudinis, vel proportionis inter ipsosmet actus in intentione, et hoc nullo modo esse potest bonitas ipsius actus voluntatis ob multa supra tractata, in 2 sententia, scilicet quia illa habitudo est præter intentionem operantis, et quia est posterior ipsa bonitate actus, nam prius intelligitur versari actus circa objectum honestum per rationem propositum. Item quia non est actus bonus quia talis judicatur, sed potius quia ipse honestus est, et ideo est verum judicium quo judicatur esse talis: sic enim intelligendum est quod Aristoteles dixit 6 Ethic., cap. secundo, veritatem intellectus speculativi ex conformitate ad res ipsas sumi, veritatem autem intellectus practici sumi ex conformitate ad appetitum rectum, quod etiam docet D. Thomas 1, 2, quæst. 57, art. 5, ad. 3. Item quia inter ipsos habitus, a quibus progrediuntur hi actus, scilicet inter prudentiam et virtutem moralem voluntatis potest intelligi illa conformitas, et tamen nemo dicet bonitatem habituales virtutis moralis consistere in habitudine ad habitum prudentiæ: sed ad objectum quod potest per prudentiam proponi. Altera ergo potest constitui conformitas, non inter ipsos actus inter se, sed in objecto, scilicet quia voluntas tendit in tale objectum, quale per rectam rationem proponi solet: et hoc modo loquuntur fere omnes auctores citati de conformitate ad rationem rectam, ut magis quam cæteri explicavit Durandus. Alio etiam modo possemus per hanc conformitatem intelligere convenientiam ipsius actus interioris ad naturam rationalem: et quoad hæc duo erit vera hæc sententia prout statim explicabimus, nam ita declarata nihil differt a nostra.

11. *Quarta sententia.*—Quarta opinio referri solet et tribui Cajetano 1, 2, q. 71, art. 6,

et quæst. 72, art. 1, ubi non de bonitate, sed de malitia loquitur, ubi etiam docet esse proprietatem positivam, et realem pertinentem ad prædicamentum qualitatis, existentem in actu voluntatis: quod quidem majori ratione diceret de bonitate, nam id dicit de malitia, quia existimat contrariorum eandem esse rationem. Potest autem hæc opinio breviter ita fundari a sufficienti enumeratione: quia hæc bonitas non est relatio rationis in rigore sumpta ob rationes sæpe tactas in simili quæstione, quia hæc relatio nihil est, sed esse fingitur, unde non denominat proprie, nisi quando ab intellectu fingitur: bonitas autem actuum et aliquid est, et realiter denominat, etiamsi intellectus nihil fingat. Rursus non est etiam relatio realis; tum quia omnis hujusmodi relatio est aliquid resultans præter intentionem agentis: bonitas autem hæc est per se intenta ab operante; tum etiam quia nulla bonitas proprie consistit in relatione, ut supra ostensum est, quod majori ratione in hac locum habet, quia est magna perfectio rationalis nature. Deinde non est etiam denominatio extrinseca, ob easdem fere rationes, quia hæc bonitas est magna perfectio: denominatio autem extrinseca nihil perfectionis ponit in re denominata. Item quia denominatio extrinseca, si aliqua hic esse potest, erit a lege, vel a recta ratione: ostensum est autem bonitatem hanc non consistere in denominatione ab his extrinsecis formis. Item quia hæc denominatio provenit ab extrinseco, et non fit proprie ab ipso operante: bonitas autem hæc est ab extrinseco, et fit ab homine operante virtutem. Tandem non potest hæc bonitas consistere in sola substantia actus interioris, quia manente eadem substantia actus potest nunc esse bonus, et postea esse malus mutato tempore, lege aut fine: ergo bonitas est aliquid aliud præter substantiam, præsertim quia substantia actus est aliquid naturale: hæc autem bonitas quid morale: superest ergo ut sit proprietas realis et absoluta, intrinsece afficiens substantiam ipsius actus.

12. Hæc sententia etiam est falsa, cujus tamen perfecta intelligentia pendet ex his fere, quæ dicam tribus disputationibus sequentibus: nunc sufficiant quæ de simili opinione diximus supra tractando de esse morali, possunt enim etiam hic eadem proportione applicari. Item ex Metaphysica constat bonitatem rei non posse esse aliquid ex natura rei distinctum ab ipsa re, præsertim absolutum quid: est autem eadem ratio de bonitate hac respectu actus boni.

13. Ut ergo explicem meam sententiam, adverto ex his quæ supra dixi, dupliciter posse aliquid denominari bonum nempe ut quod, et ut quo, seu absolute et in se, vel respectu alterius, vel tanquam suam habens debitam perfectionem, aut tanquam alteri conveniens, eumque commode afficiens juxta suam naturam: quæ distinctio accommodari potest actibus voluntatis, nam licet sint accidentia, tamen, ut supra etiam attigi, accidentia quoque habent bonitatem suam, ratione cujus bene afficiunt substantiam, atque ita D. Thomas 1, 2, quæst. 19, art. 1, et fere in tota hac materia considerat bonitatem actus quatenus est perfectio ejus, seu quatenus habet omnia, quæ ad talem perfectionem requiruntur, nam inde consequenter fit ut talis actus sit homini conveniens. Deinde est advertendum ex dictis, disp. 1, sicut in esse morali contingit aliud esse id quod denominatur morale, et aliud id, unde sumitur talis denominatio, ita in bonitate morali aliud esse potest ipsa bonitas, a qua actus denominatur bonus, aliud vero principium, seu forma, unde denominatur moralis, et utrumque est explicandum.

14. *Prima assertio.*—Dicendum primo actum voluntatis esse bonum et perfectum, nihil aliud esse quam esse rectum et studiosum: atque hoc modo bonitatem ejus non esse aliud quam ipsum esse virtutis quod in ipso est. Hanc conclusionem sumo ex Aristotele 6 Ethicor., cap. 6, dicente virtutem esse *quæ bonum facit habentem*, nam ex hac definitione intelligitur ipsum esse virtutis esse bonitatem quamdam, et perfectionem ipsius virtutis: unde D. Thomas 1, 2, quæst. 55, art. 3, dicit loquens de habituali virtute, essentialiter esse habitum bonum, et a. 4, ad. 1, dicit virtutem esse bonam non alia bonitate a se distincta, sed quia ipsa est talis. Unde etiam Augustinus, lib. 2, de lib. Arbitr., cap. 18 et 19, et 1 Retract., cap. 9, dicit virtutem esse *bonam mentis qualitatem*, et lib. 2, de Morib., Eccles., capite sexto, dicit virtutem *facere animam optimam*, quæ omnia licet possint ad habituales virtutem applicari, eodem tamen modo locum habent in actu virtutis: quia ratio virtutis et bonitatis prius reperitur in actibus, quam in habitibus, ut bene Gabriel in 3, d. 23, quæst. 1, art. 1, notab. 4, ex Aristotele 2, Ethic., cap. 1, dicente secundum differentiam operationum sequi habitus: actus ergo voluntatis in tantum est in se bonus et perfectus, in quantum est actus virtutis, et inde etiam habet ut constituat formaliter hominem bonum in actu secun-

do: ergo bonitas hæc, et perfectio ejus nihil aliud est, quam ipsum esse virtutis, seu differentia illa, per quam constituitur in esse virtutis: et confirmatur primo, quia ablato hoc esse virtutis, tollitur bonitas formalis et moralis ab ipso actu, et illo posito, et quocumque alio per intellectum præciso, manet bonitas in actu, quia manet actus sufficiens ad beneficiendum homini. Confirmatur secundo, quia quando homo operatur bene, hoc esse virtutis per se primo operatur, et hoc maxime cadit sub intentionem ejus, estque dignus laude aut præmio ratione ejus, quæ sunt proprietates consequentes bonitatem moralem: ergo signum est hoc esse virtutis esse perfectionem illam, a qua actus voluntatis dicitur bonus.

15. *Dubium breviter explicatur.*—Sed tunc statim se offerebat inquirendum, quid sit hoc esse virtutis, sed hoc pendet ex dicendis de objecto, fine, et circumstantiis. Nunc breviter dico dupliciter esse posse actum voluntatis actum virtutis, vel tanquam elicitem a voluntate, vel tanquam imperatum: in priori actu esse virtutis nihil aliud est quam ipsum esse specificum et entitativum talis actus, et ita hoc ipsum erit bonitas, seu perfectio a qua dicitur actus in se bonus: in posteriori autem actu nihil est esse virtutis, nisi denominatio extrinseca ab actu imperante, et in eadem consistit bonitas ejus: quomodo autem hæc probanda sint, constabit ex dicendis.

16. *Secunda assertio.*—Dicendum secundo. Actus voluntatis quatenus est bonus et conveniens homini, præter bonitatem et perfectionem dictam, quam in se habet, nihil in ipso actu addit, sed solum connotat in homine talem naturam et capacitatem, nempe rationalem, cui optime convenit illa perfectio, seu bonitas talis actus. Hæc conclusio patet ex dictis in simili de bonitate objectiva, nam eadem est proportionalis ratio: constat etiam ex bonitate transcendentali omnium entium, nam nulla res dicitur bona alteri, nisi ratione suæ perfectionis entitativæ, addendo convenientiam ad alteram: quæ convenientia solum connotat in alia prædictam capacitatem. Docet autem D. Thomas 1, 2, quæst. 55, art. 4, ita se habere hanc bonitatem ad virtutem, sicut se habet bonitas transcendentalis ad ens. Tandem probatur a sufficienti enumeratione: excludimus enim omnes modos qui excogitari possunt, et positus his quæ diximus, sufficienter intelligitur tota hæc bonitas; ergo in his præcisè consistit.

17. Dices primo, hanc potius esse bonitatem

objectivam, quam formalem ipsius actus voluntatis, nam quatenus est rationali naturæ conveniens, est respectu illius bonus objective. Respondetur eandem bonitatem in ordine ad diversa seu secundum diversas rationes, posse utramque denominationem accipere: quamvis enim possit esse aliqua bonitas pure objectiva, quæ non sit formalis, tamen e contrario omnis bonitas formalis est etiam objectiva, quia est appetibilis ab ea re cuius est bonitas: et ita in præsentem, actus virtutis comparatus ad humanam naturam quatenus est perfectibilis modo sibi convenientissimo, est quædam formalis bonitas ejus: quatenus autem comparatur ad alium actum, quo amari potest, est etiam honestum objectum in quod potest tendere voluntas. Dices ulterius: ergo esse hoc modo bonitatem formalem est de essentia talis actus, et non consequitur ad illam ut proprietas: consequens autem videtur esse contra D. Thomam 1, 2, quæst. septuagesima prima, art. 1, ubi loquens de virtute dicit esse bonitatem quamdam, et consequi ad essentiam virtutis. Ad hoc Cajetanus in illo loco concedit rationem bonitatis pertinere ad essentiam virtutis, non ut rationem specificam, sed ut genericam, et ita exponit D. Thomas rationem bonitatis consequi ad essentiam virtutis eo modo quo differentia generica comitatur specifica. Sed revera esset valde impropria locutio: quis enim dicat differentiam genericam consequi ad essentiam rei? præsertim quia D. Thomas ibi non agit de differentia specifica virtutis, sed in genere de virtute, et ad illius essentiam dicit consequi bonitatem. Aliter Medina ibi respondet virtutem posse comparari vel ad subjectum cuius est dispositio: et hoc modo de essentia illius esse quod sit quædam bonitas subjecti: vel ad actum quem potest efficere: et hoc esse quid consequens ad essentiam virtutis, et sub hac ratione dici bonitatem consequi ad illius essentiam. Sed hæc doctrina revera non est ad mentem D. Thomæ, nam ibi distinguit illa tria, nempe esse dispositionem talem subjecti, esse bonitatem, et esse principium actuum virtutis: et virtutem dicit esse bonitatem quamdam, non ut est principium activum, sed ut convenienter disponit subjectum. Deinde neque in se est vera illa doctrina, quia loquendo de virtute habituali, de essentia ejus est habitudo ad actus, sicut ad subjectum, imo in tantum bene disponit subjectum, in quantum reddit illud facile et promptum ad actus.

18. Dico ergo ex D. Thoma, aliis locis cita-

tis, ita comparari hanc bonitatem ad virtutem, sicut in communi bonitas comparatur ad eos: unde sicut bonitas non est aliquid realiter consequens rationem entis tanquam aliqua proprietas realiter ab illa distincta, sed solum dicitur consequens rationem entis ob diversam habitudinem illa voce significatam, seu connotatam, quamvis re ipsa nihil sit præter essentiam entis: ita in præsentem dicendum est, sive loquamur de habituali, sive de actuali virtute, essentialiter esse perfectionem bene afficientem subjectum in quo est: et ita, ut supra vidimus, Aristoteles et omnes definiunt virtutem: hinc tamen secundum rationem consequitur ut habeat convenientiam quamdam cum tali natura, ratione cuius sit illi propter se appetibilis: quod etiam in naturalibus perfectionibus seu proprietatibus videre licet.

19. *Tertia assertio.*—Dicendum tertio, ut hoc esse virtutis, quod est in actu voluntatis, denominetur bonum morale, seu bonitas moralis, necesse est ut illi jungatur esse liberum. Ita docuit Scotus, quodl. 18, § 2, Gabriel cum Ocham, in 3, d. 23, q. 1, notab. 4, et constat ex doctrina supra data de esse morali: sicut enim actus voluntatis etiam in substantia sua sit omnino idem, si non sit liber non est moralis, ita quamvis talis actus tendat in honestum ut sic, et in hac ratione sit omnino rectus, et studiosus nihilominus si non sit liber, illa rectitudo non erit moralis: quia videre licet in actu amoris divini, nam in beatis est rectissimus, et ab eadem virtute charitatis procedens, atque adeo ejusdem speciei cum amore viæ, ut est probabilius et nihilominus ibi non habet bonitatem moralem, non quia desit illa bonitas, quam habet ex objecto, et differentia specifica, sed quia deest illi moralitas quæ sumitur ex libertate.

20. Si inquiras, an hoc ipsum esse liberum dicat aliquam bonitatem moralem in actu distinctam ab ipsa bonitate, quæ potest salvari sine libertate. Videbitur forte ita dicendum, quia ad omne esse sequitur aliquid bonitatis eo modo quo est, sed hoc esse liberum est aliquo modo esse reale: ergo, etc. Respondetur libertatem quidem ipsius potentie in actu primo esse bonitatem quamdam seu perfectionem non moralem, sed naturalem, non in actu secundo, sed in actu primo: unde in ipso actu secundo hoc esse liberum revera non addit bonitatem physicam et realem distinctam a perfectione ipsius potentie, et positivo influxu, quem habet in actum, sed addit quamdam de-

nominationem quæ morali modo potest dici perfectio quædam. Et adhuc de ista est ulterius addendum in communi sumptam, non esse etiam bonitatem moralem, id est, honestam, quia est conditio communis bonis et malis actibus: est ergo quid indifferens: tamen hæc libertas adjuncta bonitati et honestati actus, dat illi quemdam valorem et æstimationem, quæ potest merito dici dignitas quædam moralis actus, quæ non consequitur ex honestate, sola neque ex libertate sola, sed ex libera honestate seu (quod idem est) ex bono usu libertatis, quæ significatur illis verbis: *Potuit transgredi, et non est transgressus, etc.*, et eodem modo possumus dicere, potuit non bene operari et bene operatus est, et ideo in hoc fundatur ratio meriti, laudis, etc.

21. *Ultima assertio.*—Ultimo addendum est, ut actus voluntatis denominetur bonus simpliciter, necessarium esse ut nulla malitia moralis illi jungatur. Ita docent omnes theologi cum D. Thoma, 1, 2, q. 18, a. 1, ex illo principio vulgatissimo: *Bonum ex integra causa malum ex quocumque defectu.* Solum est advertendum aliud esse disputare an in eodem actu voluntatis possint simul conjungi verum esse virtutis, atque adeo aliqua vera bonitas moralis cum aliqua malitia morali vera: aliud vero an si jungantur, talis actus dicendus sit bonus, vel malus. De primo nihil nunc definimus, tractandum enim est infra in propria disputatione, ubi explicabimus quanta sit oppositio inter bonitatem et malitiam. Hic vero solum affirmamus prædictam conditionalem, per quam responsum fere est ad præcipuum fundamentum, quo nitebantur omnes fere sententiæ supra citatæ, scilicet, quia idem actus potest fieri de bono malus, et e contrario, sine sui mutatione: respondetur enim fieri non posse ut actus elicited a voluntate sic constitutus in specie virtutis, amittat illam bonitatem sine sui mutatione, quamvis fortasse fieri posset ut extrinsecus, seu accidentaliter illi jungatur aliqua malitia, ratione cuius non possit denominari simpliciter bonus, sicut denominaretur ex vi suæ bonitatis specificæ, si nullam haberet malitiam adjunctam. Et eadem ratione si aliquis actus est ita malus, ut ex vi suæ speciei nullam habeat honestatem, non poterit affici bonitate intrinseca, seu specifica sine sui mutatione. Quando vero actus accidentaliter solum est bonus, vel malus, non repugnabit sine sui mutatione intrinseca fieri de bono malum, vel de malo bonum, quamvis hoc posterius nunquam fiat sine aliqua muta-